

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГАРАНТІЙ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Заяць О.С.,
*доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри цивільно-правових дисциплін
Інституту права
Львівського державного університету внутрішніх справ
ORCID: 0000-0003-2872-5567
e-mail: zayats.olga@ukr.net*

Заяць О.С. Правове забезпечення гарантій адвокатської діяльності в Україні.

Інститут адвокатури у будь-якому демократичному суспільстві покликаний відігравати важливу роль у забезпеченні панування принципів законності та верховенства права. Важливість цього підтверджує конституційний припис ст. 131-2 Конституції України, відповідно до якого для надання професійної правничої допомоги в Україні діє адвокатура. При цьому, виключно адвокат здійснює представництво іншої особи в суді, а також захист від кримінального обвинувачення, за винятком окремих випадків. Актуальність дослідження гарантій адвокатської діяльності в Україні обумовлюється наявними проблемами їх порушення. Зокрема, існує потреба як вирішити існуючі практичні аспекти, так і врахувати перспективи регулювання означених відносин в умовах євроінтеграції, у тому числі у майбутній пост-воєнний період. При цьому, важливо здійснювати розробку шляхів забезпечення дотримання гарантій адвокатської діяльності в Україні на засадах врахування досвіду країн Європейського Союзу та кращих світових стандартів.

Особливістю української адвокатури є те, що в суспільстві вона відіграє роль недержавного самоврядного інституту, який піклується про забезпечення захисту професійних прав адвокатів, дотримання гарантій та належного здійснення адвокатської діяльності, забезпечення високого професійного рівня адвокатів та вирішення питань їх дисциплінарної відповідальності. Адвокатська діяльність є неможливою без належних гарантій адвокатської незалежності. Надзвичайно поширеними порушеннями гарантій адвокатської діяльності станом на сьогодні досі залишаються фактичне ототожнення адвокатів з їх клієнтами, намагання перешкоджати здійсненню адвокатської діяльності шляхом безпідставних звернень щодо притягнення адвокатів до різних видів відповідальності тощо.

Наявність незалежного інституту адвокатури має позитивне значення і для держави, оскільки завдяки їй збалансовуються сили, з'являється чітка система стримувань і противаг, що зводить до мінімуму можливість різного роду зловживань. Поряд з тим, справжньою запорукою дотримання гарантій адвокатської діяльності виступатиме не лише їх закріплення у декларативному порядку, а дієве забезпечення дотримання, в тому числі шляхом застосування до винних осіб заходів юридичної відповідальності, визначених законом.

Ключові слова: адвокат, адвокатура, адвокатська діяльність, гарантії, відповідальність.

Zaiats O.S. Legal ensurement of guarantees of advocacy activity in Ukraine.

The institution of advocacy in any democratic society is called to play an important role in ensuring principles of the legality and the supremacy of law. The importance of this has been confirmed by the constitutional prescription of the Art. 131-2 of the Constitution of Ukraine, according to which the advocacy operates in Ukraine to provide professional legal assistance. At the same time, only an advocate has the right to represents another person in court, as well as defense against criminal charges, with the exception of certain cases. The relevance of the study of the guarantees of advocacy activity in Ukraine has been determined by the existing problems of their violation. In particular, there is a need both to solve the existing practical aspects and to take into account the prospects of regulating the

specified relations in the conditions of European integration, including in the future post-war period. At the same time, it is important to develop ways to ensure compliance with the guarantees of advocacy activity in Ukraine on the basis of taking into account the experience of the countries of the European Union and the best global standards.

The peculiarity of the Ukrainian advocacy is that in the society it plays the role of a non-state self-governing institution, which takes care of ensuring the protection of the professional rights of advocates, compliance with guarantees and the proper implementation of legal activities, ensuring a high professional level of advocates and resolving issues of their disciplinary responsibility. Advocacy activity is impossible without the adequate guarantees of legal independence. The actual identification of advocates with their clients, attempts to hinder the practice of law by means of groundless appeals to bring advocates to various types of liability, etc., are extremely common violations of the guarantees of advocacy practice as of today.

The existence of an independent institute of advocacy has a positive meaning for the state as well, because it balances forces, a clear system of checks and balances appears, which minimizes the possibility of various types of abuse. At the same time, the real guarantee of compliance with the guarantees of advocacy activity will be not only their consolidation in a declarative order, but effective enforcement of compliance, including by applying to guilty persons the measures of legal responsibility defined by law.

Key words: advocate, advocacy, advocacy activity, guarantees, responsibility.

Постановка проблеми. Інститут адвокатури у будь-якому демократичному суспільстві покликаний відігравати важливу роль у забезпеченні панування принципів законності та верховенства права. Важливість цього підтверджує конституційний припис ст. 131-2 Конституції України, відповідно до якого для надання професійної правничої допомоги в Україні діє адвокатура. При цьому, виключно адвокат здійснює представництво іншої особи в суді, а також захист від кримінального обвинувачення, за винятком окремих випадків [1]. Актуальність дослідження гарантій адвокатської діяльності в Україні обумовлюється наявними проблемами їх порушення. Зокрема, існує потреба як вирішити існуючі практичні аспекти, так і врахувати перспективи регулювання означених відносин в умовах євроінтеграції, у тому числі у майбутній пост-воєнний період. При цьому, важливо здійснювати розробку шляхів забезпечення дотримання гарантій адвокатської діяльності в Україні на засадах врахування досвіду країн Європейського Союзу та кращих світових стандартів.

Стан опрацювання проблематики. Проблеми правового регулювання гарантій адвокатської діяльності в Україні були предметом дослідження багатьох учених-правників, серед яких: Р. Афанасієв, І. Боса, С. Булеца, Т. Вільчик, В. Заборовський, О. Козлов, В. Манзюк, В. Святоцька, Ю. Юркевич та інші. Поряд з тим, зважаючи на випадки недотримання таких гарантій, їх дослідження та пошук шляхів забезпечення дотримання досі залишаються актуальними.

Метою цієї наукової статті є здійснення аналізу правового забезпечення гарантій адвокатської діяльності в Україні та вироблення авторської позиції щодо вектору удосконалення його регулювання.

Виклад основного матеріалу. Адвокати відіграють вагомую роль у повсякденному житті, хоча, як правило, її усвідомлюють лиш ті, що користуються адвокатськими послугами. При цьому, роль адвоката, як і значення інституту адвокатури, у багатьох країнах різняться. Адвокат в Україні – це практикуючий юрист, що здійснює діяльність в основному з метою захисту і представництва інтересів його клієнтів у порядку та межах, визначених законодавством [2, с. 136].

Відповідно до ст. 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 року передбачено гарантії адвокатської діяльності. Зокрема, професійні права, честь і гідність адвоката гарантуються та охороняються Конституцією України, Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та іншими законами. Загалом можна висувати, що гарантії адвокатської діяльності стосуються: заборони і створення перешкод її здійснення; недопустимості порушення адвокатської таємниці; визначеності порядку проведення оперативно-розшукових та слідчих дій стосовно адвокатів; забезпечення рівності з іншими учасниками провадження, змагальності; забезпечення безпеки та охорони життя, здоров'я, честі, гідності адвокатів та членів їх сімей; заборони залучення адвокатів до конфіденційного співробітництва під час проведення слідчих дій чи оперативно-розшукових заходів, якщо це може призвести до розкриття ад-

вокато́вської таємниці; недопустимості втручання у приватне спілкування адвокатів з їх клієнтами (слухним є твердження, що існування безсумнівної довіри до професійної діяльності адвоката, як квінтесенція здійснення адвокатської діяльності, можливе лише за умови неухильного дотримання принципу конфіденційності [3, с. 248]); встановленого особливого порядку повідомлення про підозру адвокатам у випадку вчинення ними кримінальних правопорушень; заборони притягувати адвокатів до юридичної відповідальності у зв'язку із здійсненням ними професійної діяльності; свободи висловлювань адвокатів у процесах; недопустимості ототожнення адвокатів з їх клієнтами; наявності чіткої процедури дисциплінарних проваджень стосовно адвокатів.

Відповідно до Рекомендацій № R (2000) 21 Комітету Міністрів державам-членам про свободу професійної діяльності адвокатів, у адвокатів має бути свобода переконань, вираження поглядів, пересування, об'єднання та зібрань; зокрема, вони мають бути наділені правом брати участь у публічних дискусіях з питань, які стосуються права і відправлення правосуддя, і пропонувати реформи законодавства. Адвокати не повинні потерпати або опинятися під загрозою санкцій чи тиску, якщо вони діють у відповідності зі своїми професійними стандартами. Адвокатам не можна забороняти доступ до суду, в якому вони можуть з'являтися в професійній якості відповідно до своєї кваліфікації, і потрібно забезпечити доступ до всіх матеріалів при захисті прав та інтересів їхніх клієнтів у відповідності з професійними стандартами [4]. При цьому, згідно з Хартією основних принципів європейської адвокатської професії, до основних принципів, зокрема, належить незалежність адвоката і свобода адвоката щодо ведення справи клієнта [5].

Відповідно до ст. 480 Кримінального процесуального кодексу України, особливий порядок кримінального провадження застосовується, зокрема, стосовно адвоката [6]. При цьому, ст. 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 року деталізовано, що проведення стосовно адвоката оперативно-розшукових заходів чи слідчих дій, що можуть проводитися виключно з дозволу суду, здійснюється на підставі судового рішення, ухваленого за клопотанням Генерального прокурора, його заступників, прокурора Автономної Республіки Крим, області, міста Києва та міста Севастополя. Також, повідомлення про підозру адвоката у вчиненні кримінального правопорушення може бути здійснене виключно Генеральним прокурором, його заступником, прокурором Автономної Республіки Крим, області, міста Києва та міста Севастополя. Крім цього, під час проведення обшуку чи огляду житла, іншого володіння адвоката, приміщень, де він здійснює адвокатську діяльність, тимчасового доступу до речей і документів адвоката має бути присутній представник ради адвокатів регіону, крім випадків, передбачених законом. Однак, неявка представника ради адвокатів регіону за умови завчасного повідомлення ради адвокатів регіону не перешкоджає проведенню відповідної процесуальної дії [7]. Відтак, варто згадати про підхід В.О. Святоцької, яка висувала, що представник ради адвокатів регіону є не обов'язковим, а факультативним учасником обшуку чи огляду житла, іншого володіння адвоката, приміщень, де він здійснює адвокатську діяльність, тимчасового доступу до речей і документів. Тому, на думку згаданої ученої, незрозуміло, у чому полягає ця «гарантія», адже проведення вказаних процесуальних дій без участі такого суб'єкта, за умови вчасного повідомлення ради адвокатів регіону, не призведе до недійсності їх результатів, а одержаних доказів недопустимими [8, с. 197].

Позаяк, як слушно вказує В.В. Заборовський, специфіка проведення обшуку відносно адвоката визначається, зокрема, і ч. 2 ст. 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», положення якої містять вимогу щодо необхідності зазначення слідчим суддею, судом у своєму рішенні про проведення такої слідчої дії, переліку речей, документів, що планується відшукати, виявити чи вилучити є однією з гарантій забезпечення додержання адвокатської таємниці [9, с. 33].

Окремо варто також зазначити, що, згідно з р. 3 Порядку дій з питань забезпечення гарантій адвокатської діяльності, захисту професійних і соціальних прав адвокатів, затвердженого рішенням Ради адвокатів України № 183 від 27 липня 2013 року, при отриманні Радою/Комітетом повідомлення про порушення професійних прав, Голова Ради / Комітету терміново приймають рішення про доцільність прибуття члена Ради/Комітету у відповідне місце. Член Ради/Комітету невідкладно повинен прибути у відповідне місце, та вжити вичерпних заходів щодо з'ясування всіх обставин події, з якою пов'язане повідомлення, а також фактів порушення професійних прав та/або професійних гарантій адвокатської діяльності. Член Ради/Комітету при прибутті на місце повинен попередити особу, яка вчиняє порушення професійних прав/ гарантій адвокатської діяльності, про необхідність припинення неправомірних дій щодо адвоката, необхідність неухильного

дотримання гарантій адвокатської діяльності та забезпечення унеможливлення порушення адвокатської таємниці [10].

У юридичній літературі вказують, що положеннями Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» закріплено досить позитивні норми, якими передбачається існування індемнітету адвоката як гарантії його професійної діяльності. Однак, вказується, що такі положення не позбавлені недоліків. Зокрема, це полягає в тому, що індемнітет адвоката встановлюється не однією нормою Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», що не підвищує рівень гарантування професійної діяльності адвоката, а навпаки, ускладнює можливість його реалізації [11, с. 287].

Варто погодитися, що регламентована чинним законодавством система гарантій адвокатської діяльності побудована з урахуванням міжнародних нормативних актів, судової практики та запроваджених світових стандартів функціонування інституту адвокатури. Проте, має місце незгодженість положень матеріального і процесуального права, якими врегульовано процес реалізації гарантій адвокатської діяльності, крім того, для створення належних умов забезпечення дотримання гарантій має повноцінно реалізовуватись дія принципів незалежності адвокатури та конфіденційності її діяльності [12, с. 213].

На думку О.О. Козлова, реалізація гарантій адвокатської діяльності також має прояв, зокрема у такій вимозі, як якісна складова нормативно-правових актів, що полягає у їх несуперечності один одному відносно визначення кола професійних прав адвокатів та визначення механізму її реалізації [13, с. 90]. Тому, у ході пошуку дієвих шляхів забезпечення гарантій адвокатської діяльності необхідно й надалі зважати на досвід Європейського Союзу та держав – його членів. Зокрема, Т.Б. Вільчик звертає увагу, що до основних позитивних тенденцій, виявлених у ході аналізу законодавства країн Європейського Союзу, що регулює діяльність адвокатури, слід віднести: наявність правових норм, що забезпечують підвищену кримінально-правову охорону адвоката як особи, що виконує публічно-правову функцію і бере участь у процесі відправлення правосуддя (Литва); прирівнювання статусу адвоката до статусу судді в частині кримінально-правової охорони його професійних прав та особливостей його притягнення до відповідальності (Болгарія); встановлення процедури дисциплінарного переслідування посадових осіб, які порушують професійні права адвокатів, а також спеціальний судовий порядок захисту їхніх професійних прав (Болгарія); встановлення кримінальної відповідальності за протиправне втручання або перешкоджання професійній діяльності адвоката-захисника (Румунія, Литва, Іспанія, Швеція, Франція, Норвегія) [14, с. 146].

Особливістю української адвокатури є те, що в суспільстві вона відіграє роль недержавного самоврядного інституту, який піклується про забезпечення захисту професійних прав адвокатів, дотримання гарантій та належного здійснення адвокатської діяльності, забезпечення високого професійного рівня адвокатів та вирішення питань їх дисциплінарної відповідальності. Адвокатська діяльність є неможливою без належних гарантій адвокатської незалежності [15, с. 336]. Однак, з огляду на ситуацію в країні, можемо зробити висновок, що вітчизняна адвокатська спільнота, попри задекларованість гарантій своєї діяльності, поки не може ефективно ними користуватися. Свідченням цього є Рішення Ради адвокатів України № 2 від 26.02.2016 про затвердження Звіту про порушення прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності в Україні (2013–2016), в якому наведено численні факти порушень, вчинених щодо адвокатів [16]. Надзвичайно поширеними порушеннями гарантій адвокатської діяльності станом на сьогодні досі залишаються фактичне отождолення адвокатів з їх клієнтами, намагання перешкоджати здійсненню адвокатської діяльності шляхом безпідставних звернень щодо притягнення адвокатів до різних видів відповідальності тощо. У цьому контексті заслуговує на увагу думка Р.В. Афанасієва, відповідно до якої доречним є рекомендувати Радою адвокатів України радам адвокатів регіонів реагувати на кожен випадок порушення гарантій адвокатської діяльності шляхом направлення подання про це до керівництва органу, посадова особа якого допустила порушення, до прокуратури, а у випадках істотного порушення – шляхом звернення до компетентного органу з вимогою про внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань [17, с. 155].

Висновки. Підсумовуючи вищенаведене, конкретизуючи деякі питання, доцільно висувати, що наявність незалежного інституту адвокатури має позитивне значення і для держави, оскільки завдяки їй збалансовуються сили, з'являється чітка система стримувань і противаг, що зводить до мінімуму можливість різного роду зловживань. Поряд з тим, справжньою запорукою дотримання гарантій адвокатської діяльності, на наше переконання, виступатиме не лише їх закріплення у

декларативному порядку, а дієве забезпечення дотримання, в тому числі шляхом застосування до винних осіб заходів юридичної відповідальності, визначених законом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України від 28.06.1996 (із змінами та доповненнями). Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/conv#Text> (дата звернення: 11.07.2024).
2. Юркевич Ю.М. Договірні форми об'єднань фізичних та юридичних осіб у цивільному праві України: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.03. Львів, 2017. 437 с.
3. Заборовський В.В. Конфіденційне спілкування адвоката зі своїм клієнтом як гарантія здійснення адвокатської діяльності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2021. Випуск 66. С. 244–250.
4. Рекомендація № R (2000) 21 Комітету Міністрів державам-членам про свободу професійної діяльності адвокатів, ухвалена Комітетом Міністрів Ради Європи на 727 засіданні заступників міністрів 25.10.2000. *Офіційний сайт Верховного Суду*. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/R_2000_21_2000_10_25.pdf (дата звернення: 11.07.2024).
5. Хартія основних принципів європейської адвокатської професії від 25.11.2006. *Ліга Закон*. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU06301> (дата звернення: 11.07.2024).
6. Кримінальний процесуальний кодекс України № 4651-VI від 13.04.2012. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/conv#Text> (дата звернення: 11.07.2024).
7. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України № 5076-VI від 05.07.2012. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17/conv#Text> (дата звернення: 11.07.2024).
8. Святоцька В.О. Забезпечення реалізації гарантій адвокатської діяльності на національному та міжнародному рівнях. *Право і суспільство*. 2019. № 5. Ч. 2. С. 194–201.
9. Заборовський В.В. Гарантії як засіб забезпечення інформаційної безпеки адвокатської діяльності. *Державотворчі процеси в Україні: реалії сьогодення*. С. 32–36. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui> (дата звернення: 11.07.2024).
10. Порядок дій з питань забезпечення гарантій адвокатської діяльності, захисту професійних і соціальних прав адвокатів, затвердженого рішенням Ради адвокатів України № 183 від 27.07.2013. *Офіційний сайт Національної асоціації адвокатів України*. URL: <https://unba.org.ua/assets/uploads/legislations/poryadki/2013.07.27-poryadok-dij-z-zabespechennya-garantij-183.pdf> (дата звернення: 11.07.2024).
11. Заборовський В.В., Булеца С.Б., Манзюк В.В. Індемнітет адвоката як одна з основних гарантій адвокатської діяльності. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 4. С. 284–288. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui> (дата звернення: 11.07.2024).
12. Боса І.В. Гарантії адвокатської діяльності: ознаки та механізм реалізації. *Наукові записки. Серія: Право*. 2023. № 14. С. 210–215.
13. Козлов О.О. До питання щодо визначення ознак гарантій адвокатської діяльності. *Юридичний бюлетень*. 2018. Випуск 7. Ч. 1. С. 86–91.
14. Вільчик Т.Б. Професійні права адвоката і гарантії адвокатської діяльності у країнах Європейського Союзу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2018. Випуск 50. Том 2. С. 143–147.
15. Заяць О.С. Іntenціональний аналіз професійної адвокатської діяльності: філософсько-правовий дискурс: дис... д-ра юрид. наук / 12.00.12. Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова. Хмельницький, 2022. 540 с.
16. Про затвердження Звіту про порушення прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності в Україні (2013–2016 рр.): рішення Ради адвокатів України від 26.02.2016 № 2. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr002871-16#Text> (дата звернення: 11.07.2024).
17. Афанасієв Р.В. Проблеми правового регулювання окремих гарантій адвокатської діяльності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2014. Випуск 24. Том 4. С. 151–155.